

ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЖІНОК В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Розглядаються особливості класифікації жінок, засуджених до позбавлення волі, а також процес їх виправлення та ресоціалізації в установах виконання покарань. Виправні установи можуть внести значний вклад у загальні зусилля щодо попередження рецидиву злочинів серед жінок. У процесі організації виховної роботи із засудженими жінками важливо домогтися усунення обставин, що призводять до здійснення ними злочину.

Ключові слова: виправлення, ресоціалізація, особистість засудженої жінки, злочинна поведінка.

Неживець Е. Н. Исправление и ресоциализация женщин в пенитенциарных учреждениях Украины

Рассматриваются особенности классификации женщин, осужденных к лишению свободы, а также процесс их исправления и ресоциализации в учреждениях исполнения наказаний. Исправительные учреждения могут внести значительный вклад в общие усилия по предупреждению рецидива преступлений среди женщин. В процессе организации воспитательной работы с осужденными женщинами важно достичь устранения обстоятельств, которые приводят к совершению ими преступления.

Ключевые слова: исправление, ресоциализация, личность осуждённой женщины, преступное поведение.

Nezcvets O. M. The Women's Reformation and Resocialization at the Penal Institution of Ukraine

In the article the features of classification of women, zasudzhenikh, are examined to imprisonment, and also process of their correction and resocializacii in establishments of implementation of punishments.

Key words: correction, resocializaciya, personality of convict woman, criminal behaviour.

Вивчаючи особистість жінки як злочинця, слід аналізувати й узагальнювати специфічні властивості й ознаки жінок зі стійкою злочинною установкою. У цьому плані виправні установи можуть внести значний вклад у загальні зусилля щодо попередження рецидиву злочинів серед жінок.

Особистість засудженої жінки може бути правильно зрозуміла й вивчена лише у зв'язку й на основі її специфічних та соціальних виявів. Особистість засудженої жінки не можна розглядати поза соціальною діяльністю, в тому числі й у її злочинних виявах.

Вивчення особистості засудженої жінки – це діяльність не тільки вчених і працівників кримінально-виконавчої системи, а всіх правоохоронних органів, яка повинна бути взаємозалежна і взаємозумовлена, і становити єдиний і безперервний процес. Комплексним вивченням особистості жінки як злочинця та злочину в момент його здійснення займалися Ю.М. Антонян, О.М. Джуца, О.Г. Колб, А.С. Михлін, М.А. Стручков та інші вчені, які пропонують різні підходи до вивчення особистості жінок, засуджених до позбавлення волі.

Так О.Г. Колб пропонує чотири види критеріїв класифікації засуджених – фізіологічні, педагогічні, психологічні, юридичні, особливу увагу приділяючи фізіологічній класифікації засуджених залежно від їх статі, віку, стану здоров'я. До психологічних критеріїв класифікації засуджених О.Г. Колб відносить: реактивність, активність, темп реакції, фригідність, інертність, які безпосередньо належать до психологічного стану жінок¹.

О.М. Джужа під особою злочинця розуміє сукупність соціально значимих ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні норм кримінального права².

Отже, відповідно до аналізу різних точок зору пропонуємо такі класифікацію вивчення особистості засудженої жінки:

- загальні біографічні і інші дані про особистість засудженої жінки;
- характеристика особистості засудженої до здійснення злочину;
- характеристика засудженої до позбавлення волі в період відбування покарання;
- характеристика засудженої жінки в процесі виправлення й ресоціалізації;
- характеристика особистості жінки в реабілітаційний, постпенітенціарний період.

У вивченні особистості засуджених жінок важливе значення має з'ясування умов, які сприяли формуванню злочинної поведінки, вивчення родини, яка впливає на формування ціннісних орієнтацій, поглядів, інтересів і переконань особистості. Як показує практика, засуджені жінки зі стійкою криміногенною установкою, виховувались у сім'ях, де батьки були алкоголіками, наркоманами, і тому під час виправлення та ресоціалізації важливе значення має комплексний підхід до особливостей умов життя жінки до засудження, що дозволить вибрати найбільш ефективні форми попередження злочинів. За останній період спостерігається зростання злочинності серед жінок, що пов'язане з такими явищами, як бідність, нестаток, важке матеріальне становище, особливо серед одиноких жінок з малозапечених родин.

Ефективність заходів щодо попередження злочинності серед жінок залежить від того, чи правильно визначено умови та обставини, що створили умови для вчинення злочинів, тому в процесі організації виховної роботи із засудженими жінками важливо домогтися усунення обставин, що призводять до здійснення ними злочинів.

Вивчаючи особистість жінки як злочинця, слід брати до уваги соціально-демографічні, кримінологічні та біологічні фактори, які мають враховуватись під час виправлення та ресоціалізації жінок у місцях позбавлення волі, а тому при оцінці особистості засудженої жінки варто враховувати її суспільну небезпеку, антигромадське поведіння, а також її інтереси, потреби, мотиви, цілі й ціннісні орієнтації.

Даючи характеристику особистості засудженої жінки як об'єкта виправного впливу поряд з негативними, антигромадськими властивостями і виявами, треба також бачити всі позитивні риси, а також враховувати соціально-демографічні ознаки, соціально-психологічні, індивідуальні, психологічні та біологічні властивості, де особливу увагу слід звертати не тільки на соціальні зв'язки, а й на індивідуальні ознаки особистості засудженої жінки. На наш погляд, у виправних установах треба вивчати риси характеру засуджених жінок, які можуть стримати їх від подальших злочинів, для чого досліджувати емоції, темперамент, волю та

інші риси, притаманні жінкам. Варто виділити музичні, художні, технічні, артистичні, наукові, педагогічні, організаційні й правові здатності засуджених жінок, які мають враховуватися під час аналізу особистості засудженої в практичній роботі щодо виправлення та ресоціалізації жінок.

А.С. Михлін зазначає: «Засуджені – це частина населення, тому закономірності, властиві законослухняним громадянам, у тому або іншому ступені характерні й для засуджених. Психологією й педагогікою виявлено багато закономірностей, що дозволяють враховувати у виховній роботі ті або інші особливості громадян різної статі, віку, освітнього рівня. І тому це може бути використано у роботі із засудженими»³.

Характер засуджених жінок суттєво відрізняється від характеру засуджених чоловіків. Так, порівняно з чоловіками, жінки, як правило, більш замкнуті, їх серйозно травмують життєві обставини, вони винахідливіші, брехливіші, егоїстичніші.

Жінкам-злочинцям характерна така риса, як завзятість заперечення своєї провини, і вони заперечують її, незважаючи на очевидні докази, жінка більш аферистична, хитріша. У жінок спостерігається несподіване, добровільне прагнення вигородити себе, потреба поділитися з іншими своєю таємницею. Жінки, на відміну від інших співучасників злочину, найчастіше видають своїх коханців та співучасників злочину. Для жінки найбільш характерні такі негативні риси: істеричність, найпотворніші форми егоїзму та індивідуалізму, озлобленість, надмірна брутальність, зухвалість, упертість, розбещеність, жадібність, легковажне ставлення до життя, нерозвиненість почуття сорому, емоційна збудливість, агресивність поведіння, конфліктність, нестриманість, підвищена афективність.

У виправленні та ресоціалізації жінок особливу складність становлять жінки, які скоїли корисливо-насильницькі злочини. До цієї категорії слід відносити жінок, які зловживають алкоголем, наркотиками, та жінок, які займаються проституцією. Проведене нами дослідження показало, що засуджені жінки більш ніж чоловіки належать до негативної категорії засуджених і мають багато стягнень, особливо молоді жінки віком від 16 до 35 років.

У процесі ресоціалізації в місцях позбавлення волі жінка змушена контактувати із засудженими, що мають різні негативні соціальні установки та ціннісні орієнтації, а деякі з них негативно ставляться до адміністрації установ виконання покарань.

Вивчаючи особистість жінки як злочинця, варто звернути увагу на її психологічні особливості. За даними соціологічних досліджень, для жінок, засуджених за насильницькі злочини, властива афективна напруженість, емоційність, соціально-психологічна дезактивація, яка часто спричиняє до їх імпульсивного поведіння, нестриманості, агресії, необдуманості. На це звертав увагу Ю.М. Антонян, зазначаючи, що жінки більш емоційно й гостро реагують на негативні сторони навколишньої дійсності, й у цілому вони частіше оцінюють ситуації як загрози й навіть небезпечні⁴.

Проведені нами дослідження жінок, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі за насильницькі злочини, свідчать, що 37,5% насильницьких злочинців пов'язані з конфліктною ситуацією в сім'ї, 18,8% залежали від фізичної агресії потерпілого безпосередньо перед вчиненням злочину, де основними емоціями жінок перед здійсненням агресивних дій були страх, почуття загрози й небезпеки життю.

Для жінок, засуджених за насильницькі злочини, властива така якість, як на-полегливість у досягненні цілей, вони досить часто беруть участь у суспільному житті колоній. Поєднання таких рис, як, з одного боку, жорстокість, а з іншого – запальність, призводить часом до агресивних дій з боку жінок, засуджених за насильницькі злочини. Нерідко агресивність виявляється в примусі до лесбійської любові, що частіше зустрічається в колоніях з максимальним рівнем безпеки. Дослідження показали, що для жінок, більшою мірою ніж для чоловіків, характерні каяття за вчинений злочин, почуття провини, невпевненість у своєму майбутньому.

Особливої уваги заслуговують жінки, які скоїли вбивство новонародженої дитини, що кваліфікується як навмисне вбивство відповідно до статті Кримінального кодексу України.

Основною рисою жінок-дітовбивців є дисгармонійність, що виявляється в поєднанні двох суперечливих тенденцій: з одного боку, наявність у характері депресивних ознак змушує їх прагнути до людей, спілкування з ними, а з іншого, – підозрюючи більшість людей у недобррозичливості, ці жінки бояться їх.

В основному вбивство немовлят скоюють жінки, які народили дітей в позашлюбному зв'язку, і вони прагнуть позбутися їх в силу помилкового почуття сорому за те, що позашлюбна дитина компрометує жінку і принижує її в очах оточуючих. Дуже часто дітовбивство здійснюється через страх перед матеріальними труднощами, пов'язаними з фактичною неможливістю виростити дитину матір'ю без батька.

Для жінок, які скоїли тяжкі злочини, характерне байдуже ставлення до вчиненого злочину. Більшість із них не згодні з оцінкою свого діяння як небезпечного. Так, засуджені за вбивство вважають життя вбитої людини менш цінним ніж своє, деякі відзначають, що, знову переживши подібну ситуацію, вони вчинили б такий злочин. Типовими рисами в цій категорії злочинниць є завищене самолюбство, підозрливість, агресивність, особистісна оцінка може бути як завищена, так і дуже низька.

Ця категорія засуджених жінок становить особливу складність у виправленні та ресоціалізації, особливо якщо вони мають повторну судимість.

Однією з рис характеру жінок є їх залежність, тому чоловіки, які мають більшу самостійність, найчастіше використовують жінок у злочинних цілях. Особливий інтерес становлять засуджені жінки залежного типу, до яких належать ті, які виховувались у родинах, де були бійки і побої, пияцтво, що тривали роками, і тоді неусвідомленим мотивом злочинних дій ставало знищення їхньої психологічної залежності.

Ця категорія жінок має свої специфічні особливості, такі як самоствердження, впевненість, схильність до крадіжок, шахрайства, завдання тілесних ушкоджень.

Відповідно до вищевикладеного слід зробити такі висновки:

– по-перше, на наш погляд, судовим органам слід більш ретельно диференціювати жінок, які скоїли злочини, за ступенем суспільної небезпеки вчиненого злочину та дотримуватись принципу справедливості під час призначення покарання. У цілому, призначення покарання у вигляді позбавлення волі випадковим злочинницям не вважаємо доцільним, оскільки відбування покарання в місцях позбавлення волі в одних випадках призводить до «кримінального зараження» у результаті тривалого спілкування зі стійкими злочинницями, а в інших – до скоєння повторних злочинів.

Серед засуджених жінок, які відбувають покарання в УВП мінімального рівня безпеки, мали в минулому судимість 15–20 %, майже кожна третя із засуджених у анонімних бесідах зізналася в здійсненні одного-двох злочинів, що залишилися безкарними. До більшої частини жінок міра покарання до засудження була застосована умовно або вони були засуджені до альтернативних видів покарань;

– по-друге, однією з категорій жінок, засуджених до позбавлення волі, є злісні злочинці, які скоюють повторні злочини і не стають на шлях виправлення та ресоціалізації. До цієї категорії жінок належать жінки, які скоїли злочини в підлітковому віці – в 14–16 років або в період навчання у школі, ПТУ, коледжах, ліцеях;

– по-третє, в сучасних умовах реформування кримінально-виконавчої системи немає диференційованого підходу під час призначення жінкам покарання. У зв'язку з чим слід привести норми кримінально-виконавчого законодавства згідно з основними принципами виконання покарання, зокрема щодо жінок, а саме: забезпечити окреме утримання злочинниць, які вперше скоїли незначні злочини, від жінок, які скоїли тяжкі злочини і є неодноразово засудженими. Все це потребує реформування кримінально-виконавчої системи і потребує диференційованого підходу до виправлення та ресоціалізації засуджених під час відбування покарання в установах виконання покарань.

1. Колб О.Г. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій системі: Монографія. – Луцьк : РВВ Вежа Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2007. – С. 119. 2. Криминологія: Підручник для студентів вищих навч. закладів / О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 86. 3. Михлин А.С. Роль соціальних і демографічних характеристик особи в исправлении и перевоспитании осужденных к лишению свободы. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1970. – С. 126. 4. Антонян Ю.М. Злочинність серед жінок. – М.: Радянське право, 1998. – С. 39.

УДК 343.7

А. М. СОЛОВІЙОВА

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Мета права – охорона життя та власності.
Дж. Локк

Аналізується кримінальна відповідальність за злочини проти власності від доби Київської Русі до сьогодні. Історико-правовий огляд здійснюється у хронологічному порядку шляхом аналізу пам'яток кримінального права від договорів Київської Русі з Візантією та різних редакцій «Руської Правди» до сьогодні. Робиться висновок про динамічний розвиток норм, які встановлювали кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти власності, про еволюційний розвиток видів та юридичних констукцій складів злочинів проти власності, про безперечний зв'язок кримінальної відповідальності за злочини проти власності із суспільним ладом.

Ключові слова: злочини проти власності, крадіжка, розбій, грабіж, вимагання, кримінальна відповідальність.